

Kuva: Tapio Heikkilä

UUSI (D) Kitkajärvien ja Riisitunturin maisemat

Avaraselkäiset Yli- ja Ala-Kitka muodostavat niitä ympäröivien vaaramaisemien kanssa erityispiirteisen ja komean maisemakokonaisuuden Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin maakuntien rajalle. Näkymät vaara-alueilta Kitkajärville ovat merkittävä osa Kuusamon ja Posion imagoa ja identiteettiä. Kitkajärvien ja Riisitunturin maisemia esitetään uutena kohteena valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi, johon sisältyy aiemmin maakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi määritelty Vasaraperän kylä.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa, Lappi
Kunta	Kuusamo, Posio
Maisemamaakunta	Kainuun ja Kuusamon vaaramaa
Maisemaseutu	Kuusamon vaaraseutu
Pinta-ala	60 989 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 997 ha maatalousalueita: 1 413 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 28 445 ha rakennettuja alueita: 1 115 ha vesialueita: 29 019 ha

Luonnonpiirteet

Kitkajärvien ja Riisitunturin maisema-alueen kallioperä kuuluu Kuusamon liuskealueen luoteisosaan, jossa vulkaaniset ja sedimenttisyntyiset kivilajit vaihtelevat kerroksellisinä jaksoina. Tyypillisimpiä kivilajeja ovat kvartsiitti, amfobioliitti, ultramafiitti, gneissi sekä graniittiset kivet. Kallioperässä on myös useita erisuuntaisia siirros- ja murroslinjoja. Topografista yleiskuvaa hallitsevat lounas-koillisuuntaisten Kitkajärvien molemmin puolin kohoavat vaarat, joista Yli-Kitkan luoteisrannan Riisitunturi nousee 465 metrin korkeuteen merenpinnasta ja noin 225 metrin korkeuteen Kitkajärvien pinnasta. Kaakkoisrannan Kouvertaara ja Naatikkavaara kohoavat yli 420 metrin korkeuteen merenpinnasta.

Maaperältään maisema-alue on moreenivaltainen. Sitä halkoo kuitenkin itä-länsisuunnassa harju, joka kulkee Yli-Kitkan itäpuolella noin 20 metrin korkuisena Noivionharjujen jaksona ja länsipuolella muodoltaan epäselvempänä Korkeaharjun ja Jäkälämaan kangasalueena. Toinen laajempi lajittuneen aineksen muodostuma on Riisitunturin pohjois- ja koillispuolella kulkeva harju, joka laajenee deltaksi Kivilahden alueella Riisitunturin ja Yli-Kitkan välissä. Maisema-alueella on myös moreenikumpuja ja jäätikköeroosion synnyttämiä vakoutumia, ja Riisitunturin rinteillä näkyy jäätiköitymisajan aikaisia lieveuomia. Paikoitellen moreenipatja rakoilee kalliopaljastumina.

Riisitunturi ympäristöineen on tunnettu valtakunnallisesti edustavista ja varsin hyvin tutkituista rинnesoistaan, jotka ovat tyypillisimmin kalvaka- ja rimpinevoja. Alueen runsaiden lähteiden yhteydessä on myös lettoja. Lakialueiden suot ovat kuusta kasvavia rämeitä, ja rinteiden välisissä notkelmissa sekä tasanteilla on kasvillisuudeltaan tuottoisia nevoja, joista monet ovat olleet niittykäytössä. Moreenipohjaisten metsämaiden ja suoalojen vaihtelu leimaa myös yleispiirteiltään matalampaa Ala-Kitkan ympäristöä.

Vaarojen ohella alueen maisemallinen kiintopiste on murtumalaaksossa sijaitseva, noin 48,5 neliökilometrin laajuinen Kitkajärvien allas, joka jakautuu Yli- ja Ala-Kitkaan. Ravinteisuudeltaan karu Kitka on Suomen ainoa säännöstelemätön suurjärvi. Se sijaitsee muita suurjärviä korkeammalla, runsaan 240 metrin korkeudella merenpinnasta. Maanselän vedenjakaja kulkee Kitkajärvien eteläpuolella, ja Ala-Kitkasta alkunsa saava Kitkajoki kuuluu Koutajoen vesistöalueeseen. Kitkojen vedenpintaa on laskettu 1800-luvulla kahdessa vaiheessa noin 2,1 metriä alueen niittyalan lisäämiseksi.

Kitkajärvien pohjassa ja ympäristössä on runsaasti lähteitä, ja järven molemmin puolin kulkevat harjualueet ovat merkittäviä pohjavesialueita. Lähteisyyden ansiosta järvien vedenlaatu on erinomainen, joskin vesiluonnon tila on heikentynyt rehevöitymisen takia. Alueen maaperästä sekä kallioperän rikkonaisuudesta johtuen järvet ovat ranta- ja pohjamuodoiltaan monipuolisia. Kitkajärvillä on lukuisia hiekkapitoisia ja pienikivisiä rantoja, matalikkoja ja karikoita, sekä aina 40 metriin asti ulottuvia syvänteitä. Järvissä on noin 500 eri kokoista luotoa ja saarta, ja matalikoilta paljastuu ajoittain kiviröykkiöitä ja hiekkasärkkiä. Järvien linnusto ja kasvillisuus ovat lajistoltaan monipuolisia. Kitka on tunnettu myös pienestä muikustaan, ”Kitkan viisaasta”, joka kuuluu harvoihin Euroopan komission asettaman alkuperänimisuojan (SAN) saaneisiin suomalaistuotteisiin. Lisäksi järvissä elää alkuperäiset taimen-, harjus- ja siikakannat.

Valtaosa maisema-alueen metsistä on karuhkoja variksenmarja-puolukkatyyppin tai variksenmarja-mustikkatyyppin kuusikoita, mutta alueella on paikoin myös kalkkivaikutteista kasvillisuutta sekä osin suojeltuja lehtoja ja lettoja. Riisitunturin korkeimmat huiput sijaitsevat metsänrajan yläpuolella, ja vaaran lakialueilla esiintyy tunturikasvillisuutta.

Alueen monipuolista luontoa on suojeltu useilla yksityisillä ja valtion suojelualueilla. Yli-Kitka ja Luonselkä kuuluvat Natura 2000 -verkostoon ja ovat kansainvälisesti arvokkaita lintualueita (IBA). Koutajoen latvavesistö myös on suojeltu koskiensuojelulla. Riisitunturin alueelle on perustettu kansallispuisto vuonna 1982, ja välittömästi vaaran eteläpuolella sijaitsee Karituntureiden vuonna 1988 perustettu laaja soidensuojelualue. Soiden- ja lehtojensuojelualueita on perustettu myös Kitkajärvien itäpuolelle Vasaraniemen ja Kouvertaaran seuduille. Riisitunturin kansallispuisto, Vasaraniemen suot ja Kouvertaaran lehdot ja suot kuuluvat Natura-verkostoon.

Kulttuuripiirteet

Kitkajärven ympäristössä on asuttu jo kivikaudella, ja alueelta on löydetty useita muinaisjäännöksiä, kuten asuinpaikkoja ja pyyntikuoppia. Muinaisjäännökset sijoittuvat tyypillisesti vesistöjen varsille ja nykyisten vaarakylien läheisyyteen kuvastaen sekä varhaista asutus- ja elinkeinohistoriaa että vesistöjen merkitystä kulkureittinä. Alue on ollut uuden ajan alkuun saakka metsäsaamelaisten asuinalueita, ja saamelaishistoria näkyy edelleen paikannimistössä. Vakinainen suomalaisasutus levisi Kitkajärvien rannoille 1600-luvun kuluessa. 1700-luvun loppuun mennessä myös saamelaisväestö oli ryhtynyt uudistilallisiksi.

Nykyinen maatalousvaltainen asutus sijaitsee tyypillisesti järvien rannoilla, järviin ulottuvilla pitkänomaisilla niemillä ja järvien välisillä kapeilla kannaksilla sekä rykelminä ja nauhoina matalilla vaaroilla. Edustavaa rinneasutusta on muun muassa Vasaraperällä, Tolvassa, Suonankylässä ja Lohirannalla. Alueen kylät muodostavat melko selviä keskittymiä, joiden välisillä taipaleilla on joitakin yksittäistaloja. Järvien rannoilla on runsaasti loma-asutusta.

Kitkajärvien ympäristöön raivatut peltoalat ovat melko pieniä ja sirpaleisia, joskin esimerkiksi Lohirannan, Vasaraperän ja Tolvan kylissä on myös laajoja yhtenäisiä peltoja. Lähes kaikki alueen asuinrakennukset ovat sotien jälkeiseltä ajalta, mutta siellä täällä on myös vanhoja peräpohjalaistyyliisiä päärakennuksia. Maisema-alueella on lisäksi runsaasti perinteisiä talousrakennuksia, kuten aittoja, riihiä ja latoja, sekä joitakin muita maakunnallisesti tai paikallisesti arvokkaiksi katsottuja rakennetun ympäristön kohteita, kuten vanhoja koulurakennuksia.

Alueen kylät ovat edelleen monilta osin elinvoimaisia ja aktiivisia. Niiden elinkeinot perustuvat maa-, metsä- ja porotalouteen. Maatalouden historiasta kertovat useat niittytaloudessa hyödynnetyt suot, puronvarret ja ranta-alueet vanhoine latoineen ja perinnebiotooppeineen. Myös kalatalous on ollut alueella tärkeää, ja siihen liittyviä rakenteita ja rakennuksia löytyy edelleen järvien rannoilta. Lisäksi Kitkajärvien elinkeinomaisemaa leimaa savotta- ja uittokulttuuri. Yli-Kitkan eteläosassa, Kuorikkiselän rannalla on 1900-luvun alussa rakennettu, valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi määritelty Kitka- ja Livojärvien välinen tukinsiirtolaitteisto. 1960-luvulle saakka käytössä olleeseen kokonaisuuteen kuuluvat satametrinen siirtolaitosrakennus, apurakennuksia sekä Livojärvelle saakka ulottuva uittokouru. Alueen vanhasta metsäkulttuurista kertovat myös tervahaudat ja hiilimiilut.

Kitkan alue on pitkäaikainen matkailukohde, jonka maisemia ja luontoa esimerkiksi Into Konrad Inha ja Reino Rinne ovat kuvanneet kirjoituksissaan. Alueen maisema-arvot ovat edelleen tärkeitä matkailuelinkeinolle, joka tukeutuu niin Riisitunturin kansallispuiston kuin Kitkajärvienkin vetovoimiin vaellus-, retkeily- ja kalastuskohteina.

Maisemakuva

Kitkajärvien ja Riisitunturin maisema-alueen topografia on Kuusamon vaaraseudulle ominaiseen tapaan jyrkkäpiirteistä, mutta alueella on myös alavia metsä- ja suomaita sekä laajoja yhtenäisiä vesistöalueita. Kitkajärvet muodostavat vaarojen rajaaman taustamaiseman kanssa puhuttelevan kokonaisuuden, jossa näkymälinjat ovat laajoja ja monin paikoin erämaisä. Näkymät suojelluilta vaara-alueilta Kitkajärville ovat olennaisia alueellisia identiteetti- ja vetovoimatekijöitä, joiden kokonaisarvoa maisema-alueen merkittävä eläin- ja kasvilajisto korostaa. Avaraselkäisen Kitkan sekä järvilta avautuvien metsäisten näkymien ohella alueen maisemallisia tunnuspiirteitä ovat korkeimpien vaarojen profiilit sekä etenkin Riisitunturin talviset tykkykuusistot.

Maisema-alueen asutus on sijoittunut tasaisesti, mutta ensisijaisesti kyläkeskuksiin keskittyen ympäri Kitkajärven ranta-alueita. Kylämaisemat ovat yleisilmeeltään ja mittakaavaltaan pääosin tasapainoisia ja elinvoimaisia, vaikka rakennusperinnön kannalta merkittäviä kohteita on rajallisesti. Kylien maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot liittyvät ennen kaikkea järvi-, ranta- ja rinnekylätyyppejä edustaviin kylärakenteisiin sekä rantaan viettävien peltojen yli avautuviin järvi- ja vaaramaisemiin.

Arviointi

Kitkajärvet ja niitä ympäröivät vaarat muodostavat komean ja merkittävän maisemallisen kokonaisuuden, jota luonnehtivat laajat näkymät sekä huomattavat luontoarvot. Alueella on monipuolisia tunturi-, suo-, metsä- ja järviluontokohteita, joiden arvoja on suojeltu osana Natura 2000 -verkostoa ja kansallisia luonnonsuojeluohjelmia. Maisemallisia kiintopisteitä ovat Riisitunturi ja Kouvervaara niitä ympäröivine vaara-alueineen sekä laajaselkäiset Kitkajärvet. Alue on myös kulttuurihistoriallisesti kerroksellista elinkeinomaisemaa, jota luonnehtivat rakenteeltaan edustavat järvi-, ranta- ja rinnekylät sekä useat suo- ja rantaniittyjen perinnebiotoopit.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 90 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt: Lapin uitto- ja savottatukikohdat (Kitka-Livo)

KPU Kansallispuistot: Riisitunturin kansallispuisto

SSA Soidensuojelualueet: Karitunturin soidensuojelualue

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Jäkäläsaaren luonnonsuojelualue; Kouvervaaran luonnonsuojelualue; Kouvervaaran luonnonsuojelualue 3; Vasaraniemen luonnonsuojelualue; Yli-Kitkan luonnonsuojelualue; Petäjäsaaren luonnonsuojelualue; Ahon luonnonsuojelualue; Kivikon luonnonsuojelualue; Tolvan luonnonsuojelualue; Taka-ahon luonnonsuojelualue; Uopajan luonnonsuojelualue; Väliahon luonnonsuojelualue; Kotirinteen luonnonsuojelualue; Raistakan luonnonsuojelualue; Mustalahden luonnonsuojelualue; Mustalahden luonnonsuojelualue; Halmeen luonnonsuojelualue; Notkolan luonnonsuojelualue; Anttilan luonnonsuojelualue; Naatikkavaaran laki; Humpukilehto

KOS Koskiensuojelulla suojellut vesistöt: Koutajoen vesistöt; Iijoen vesistön keski- ja yläosa

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Kouvervaaran lehdot

RSO Rantojensuojeluohjelma: Yli-Kitka

SSO Soidensuojeluohjelma: Kouervaaran alue-Riihisuo; Vasaraniemen suot; Karitunturin-Tolvanvaaran alueen suot

Ramsar-alueet: Riisitunturin kansallispuisto

MOR Arvokkaat moreenimuodostumat: Korkeakangas; Hyvänniemenharju; Lohiranta; Tolvanniemi; Ranta-Aho; Porosaarenokka-Ahosenharju

TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Rönnynkangas; Mesiharju; Peräkangas; Keskikoneenharjut

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Kouervaaran lehdot ja suot; Kitka; Vasaraniemen suot; Riisitunturin kansallispuisto

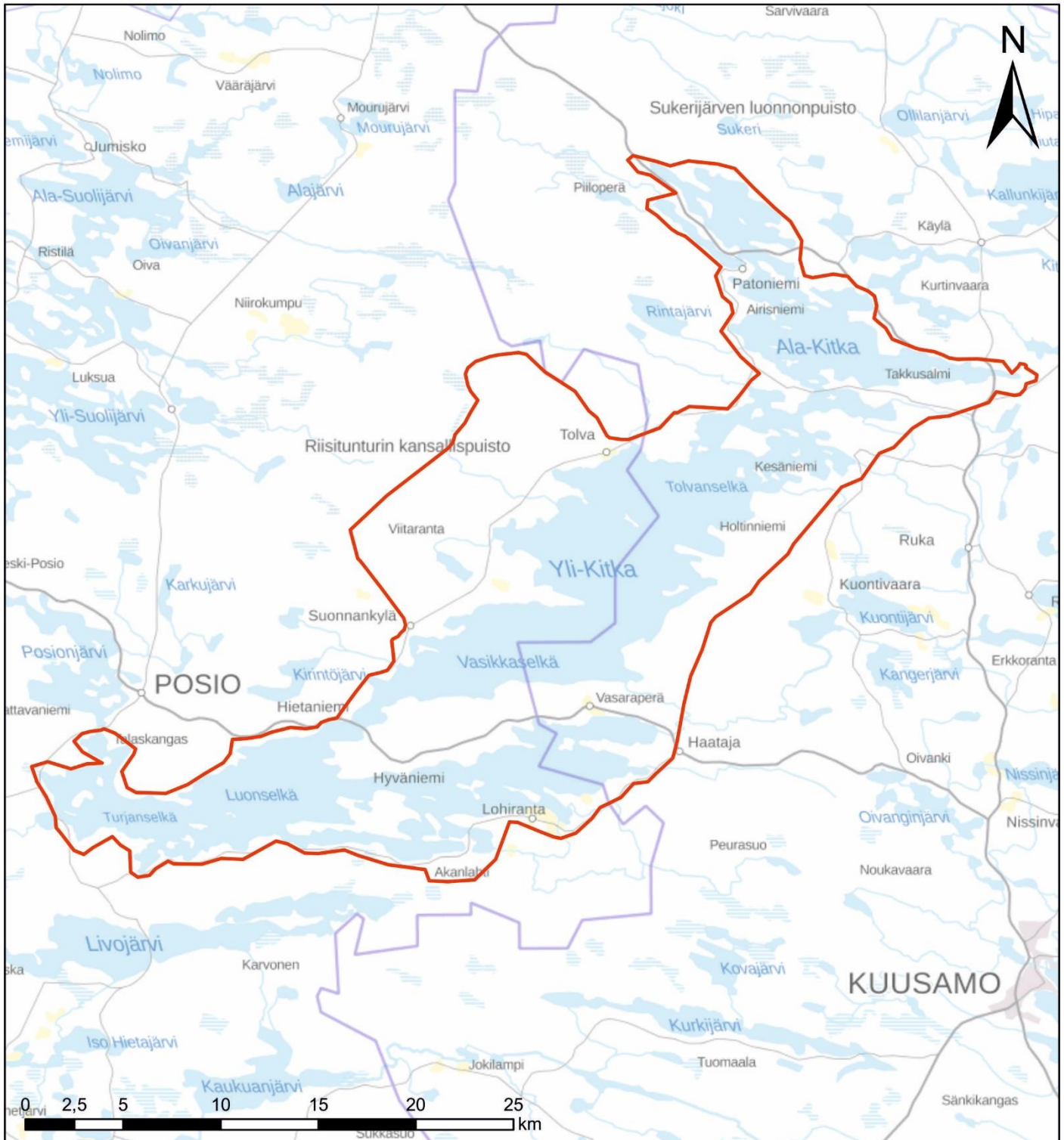
Tiedot haettu 17.12.2019

UUSI (D) Kitkajärvien ja Riisitunturin maisema

Uusi alue-ehdotus 2020

Kunta: Kuusamo, Posio

Maakunta: Pohjois-Pohjamaa, Lappi

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2020

Arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin mukainen ehdotus © SYKE

Taustakartta © Karttakeskus Oy